

Neo-Liberalizmin Türkiye Akademisi Üzerine Etkileri: Kültürel Çalışmalar Disiplini

Geran Özdeş Çelik, Hacettepe Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-9365-4112

E-Posta: ozdescelik@gmail.com

Dilek Çakır, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7370-7424

E-Posta: dilek.cakir@asbu.edu.tr

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de neo-liberal politikaların kültürel çalışmalar disipliniyi nasıl şekillendirdiğini ve dönüştürdüğünü incelemektedir. Türkiye akademisinde 2000’li yıllarda kurulan kültürel çalışmalar disiplini zaman içinde giderek popülerleşmiştir. Bu süreç, disiplinin başlangıçta mevcut iktidar ilişkilerine karşı aldığı eleştirel ve politik tutumun yitirilerek neo-liberal hegemonyaya entegrasyonu ile eş-zamanlıdır. Disiplinin neo-liberalizmle birlikte geçirdiği dönüşüm sorunsallaştırılırken küresel düzlemde politik ve entelektüel bağlamı, akademi içerisindeki konumu, içeriği ve temel odak noktalarının disiplinin ortaya çıkışından günümüze kadar olan gelişimine ve değişimine odaklanılmaktadır. Böylece, akademiye eleştirel düşünce ve pratiklerin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlü bir temele oturduğu, ancak sonrasında bu eleştirel duruşun nasıl zayıfladığı ve kültürel çalışmalar disiplininin bu süreçten nasıl etkilendiği ortaya konulmaktadır. Tarihsel izler takip edildiğinde Türkiye akademisinin neo-liberal politikalarla birlikte aynı süreçlerden geçtiği, bilginin piyasa değeri ile ölçülmesinin ve bu ölçünün getirdiği rekabetin baz alındığı ve bu hareket noktasına göre disiplinlerin yönünün değiştiği görülmektedir. Akademik eleştirinin etkisiz bırakılarak akademi piyasa güçlerine karşı değil, piyasanın yanında işleyen bir mekanizmaya dönüştürülmüştür. Bu süreç, “kültür” kavramının toplumsal ve politik işlevini zayıflatmış, Türkiye kültürel çalışmalar disiplini de bu yönde hızla bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu çerçevede, kültürel çalışmalar disiplininin küresel ve tarihsel bağlamda merkezine aldığı temalar belirlenmiştir. Ayrıca disiplinin Türkiye’de geçirmekte olduğu dönüşüm sonucu yeni eğilimler takip edilerek tüm temaları kapsayan bir sınıflandırma yapılmış, çalışmanın analizinde bu temalar baz alınmıştır. Alanda üretilen 863 lisansüstü tez detaylı bir şekilde incelenerek, teorik ve metodolojik genel eğilimler belirlenmiş ve alanın hangi politik ve sosyal gündemlerle ilişkilendirildiği, hangi temaların öne çıktığı tespit edilmiştir. Analizin çıktıklarına bakıldığında disiplinin, eleştirel geleneğin takipçisi olarak kurulurken zaman içerisinde eleştirel niteliğini yitirerek betimsel bir perspektife yöneldiği anlaşılmıştır. Bu süreçte, kültürün giderek geniş siyasal ve sosyal bağlamından koparıldığı, kültür ekonomisi temelli teknokratik bir bakış açısının ise akademiye hızla görünür hâle

geldiği ortaya çıkmıştır. Disiplinin geçirdiği bu dönüşüm, politikaların ulusal sınır ve niteliklerini vurgulayan biçimde konumlanmasına da neden olmaktadır. Söz konusu konumlanış kültürel çalışmaların 'milli kimlik' meselesine indirgenmesine neden olmakta ve özcü yaklaşımları pekiştirerek eleştirel niteliğinin aşınma hızını artırmaktadır. Çalışmanın analizi doğrultusunda varılan nokta, disiplinin kültür politikalarını destekleyici bir rol üstlenmekte ve eleştirel niteliğini kaybetmekte olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Neo-Liberalizm, Akademi, Kültürel alışmalar, Kültür Politikaları, Eleştirel Düşünce.

The Impacts of Neoliberalism on Academia in Turkey: The Discipline of Culture Studies

Abstract

This study examines the impacts of neo-liberal policies on the discipline of cultural studies in Turkey. The cultural studies discipline in academia established in 2000's in Turkey has become increasingly popular over time. Yet this process also involves the discipline's integration into neoliberal hegemony, resulting in a loss of its initial critical and political stance against existing power relations. While this study examines the transformation of the discipline under the influence of neo-liberalism, it focuses on the global political and intellectual context, its position within academia, the content, and the main focal points related to the discipline's development and changes over time. Thus, it is revealed the strong position of critical thought and practices in academia from the second half of the 20th century, but subsequently weakened, and how the cultural studies discipline was affected by this process. In Turkey, the academic environment has shifted towards evaluating knowledge based on market value, fostering competition and pushing disciplines like cultural studies towards market-driven goals. Academic criticism has been neutralized, transforming academia into a mechanism that aligns with, rather than challenges, market forces. As a result, the concept of "culture" has lost its social and political function, and cultural studies in Turkey has rapidly followed this trend. The study identifies popular themes within cultural studies on a global scale and reveals new trends in Turkey as the discipline transforms. A comprehensive classification was created to analyze the discipline's theoretical and methodological changes. To this end, 863 postgraduate theses written in the field were examined to track these shifts. Moreover, how the discipline related with various political and social agendas is determined. The study results that while the discipline initially followed a critical approach, over time, it shifted to a more descriptive perspective. With this period, it has become evident that culture has increasingly been detached from its broader political and social context, while a technocratic perspective based on cultural economics has rapidly gained visibility

within academia. This transformation of the discipline also leads to its positioning in a way that emphasizes the national boundaries and characteristics of policies. This positioning fosters to the reduction of cultural studies to the issue of 'national identity,' reinforcing essentialist approaches and accelerating the erosion of its critical nature. Ultimately, the study concludes that the discipline of cultural studies is moving towards cultural politics and losing its critical character.

Keywords: Neo-Liberalism, Academia, Cultural Studies, Cultural Politics, Critical Thinking.

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren neo-liberalizm siyasi ve ekonomik alanda hegemonik bir konum elde etmiştir. Neo-liberalizm, ekonomik ve sosyal politikalarla alakalı olduğu kadar yeni bir hakikat düzeni inşa eden bir yönetme rasyonelitesine sahiptir. Bu nedenle, temelinde sadece piyasa ekonomisi değil, piyasa toplumu yaratmak vardır (Akça, 2018: 35). David Harvey'in (2007) ifadesiyle, piyasa tüm insani faaliyetlere rehberlik eden bir değer hâline gelerek toplumsal etik ve ahlaki inançların yerini almaya başlamıştır. Serbest piyasa ve rekabet özgürlüğünün koşulsuz uygulanması, sınırlı devlet müdahalesi, özelleştirmeler, rekabetçi bireycilik neo-liberalizmin temel ilkeleri olarak ortaya çıkar. Piyasanın kendini devam ettirebilmesi, neo-liberalizmin her alanda temel prensipleriyle kök salmasına bağlı hâle gelmiştir.

Eğitim ve özellikle akademi ise bu köklenme hâli için kritik alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Eğitim metalaştırılarak bilginin ekonomik değeri üzerinden değerlendirildiği ve eğitim programlarının iş eğitimi temelinde kariyer fırsatları sunmasının öncelendiği bir ortam yaratılır ve üniversiteler piyasa oyuncularından birisine dönüşmüş olur. Üniversiteler artık bilgiyi yalnız değişim değeriyle ölçen bir şirket gibi hareket etmektedir. Bu yaklaşım, eğitim ve yükseköğretimin eşitlikçi, kolektivist ve özgürleştirici ilkelerini yok sayar (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 116). Eğitimin piyasa mekanizmalarının baskısı altına girmesiyle kamu hizmeti ilkesinin ortadan kaldırılması hedeflenir ve böylece akademik kapitalizm inşa edilir (Ergur, 2003: 208).

Bu durum, özellikle beşerî ve toplumsal bilimleri ticari değer sunmamaları ve kâr getirmemeleri nedeniyle derinden etkilemiştir. Sosyal bilimler şirketleşmiş üniversitelerin ticari ilkelerine entegre olmaya zorlanmıştır. Akademik çalışmalar artık piyasa değerine göre şekillenmekte ve sınırlanmakta olup, akademisyenleri akademik sorgulama açısından sınırlarken, öğrencileri bu alanlara yönelme konusunda cesaretsiz bırakmaktadır. Bu durum, neo-

liberalizmin kendine kârlı bulduğu disiplinleri güçlendirmesinin yanında yarattığı eşitsiz ve adaletsiz düzenin üniversitelerde daha az sorgulandığı alanları da ürettiğini göstermektedir. Bu süreçte, sosyal bilimler de bir tür paradigma değişikliğine giderek eleştirel ve teorik-politik bir arayışın yerini büyük veri analizlerinin aldığı bir anlayışa yönelmiştir. Sonuçta, performans ve verimlilik odaklı atama ve yükselme ölçütlerini önceleyen bir *akademik habitus* oluşturulmuştur.

Necmi Erdoğan (2003: 46), üniversitenin şirketleşmesi ve kültürel çalışmaların akademinin marjinden merkezine doğru kayması arasındaki eşzamanlılığa dikkat çeker. Özellikle Amerikan kültürel çalışmalarının yükselişiyle birlikte kültürel çalışmaların kurumsallaşması ve akademik düzenin makbul, saygın ve popüler bir alanı hâline dönüşmesi Marksist dönemin sona ermesiyle çakışır. Üstelik, bu durum, sadece Amerikan kültürel çalışmalarına özgü değildir; benzer bir eğilim tüm dünyada gözlemlenmektedir. Kültürel çalışmalar disiplini başlangıçta eleştirel ve politik konum olarak mevcut iktidar ilişkilerini radikal bir şekilde sorgulama iddiasından hareket etmesine rağmen, zaman içerisinde kendi içinde profesyonelleşme, metalaşma ve siyasetten uzaklaşma gibi süreçlerle birlikte, akademik ve kültürel sermayenin bir parçası hâline gelmiştir.

Türkiye akademisinde kültürel çalışmaların kurumsallaşma süreci 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir ve dünya geneline kıyasla daha geç bir döneme denk gelir. Bu çalışma, neo-liberalizmin akademiye etkilerinin artmasıyla kültürel çalışmalar disiplininin nasıl şekillendiği ve değişime uğradığını inceleyecektir. Bu çerçevede, kültürel çalışmaların Türkiye akademisinde hızla popülerleşmesi neo-liberalizm bağlamında sorunsallaştırılırken disiplinin politik ve entelektüel bağlamı, içeriği ve temel odak noktalarının disiplinin doğuşundan günümüze kadarki gelişimine ve değişimine odaklanılacaktır. Erdoğan'ın (2003: 45-49) belirttiği üzere, sosyal bilimlerin kriz yaşadığı bir dönemde, bu alanın akademik yapıya sorunsuzca entegre olup, mevcut hegemonik normlara uygun yeni bir görünüm kazanması alanda üretilen bilginin niteliği ve pratiği açısından da ciddi çelişkiler doğurur. Bu çerçevede, alanda üretilen lisansüstü tezler detaylı bir şekilde incelenerek, teorik ve metodolojik genel eğilimler belirlenecek ve alanın hangi politik ve sosyal gündemlerle ilişkilendirildiği, hangi temaların öne çıktığı tespit edilecektir. Alanın popülerleşmesiyle eş-zamanlı olarak süreç içerisinde içeriğinin nasıl giderek eleştirel niteliğini yitirdiği, betimsel bir perspektife yöneldiği ve neo-liberal ideolojiyi sorgulamaktan uzaklaşan bir yapıya büründüğü gösterilecektir. Bu süreçte, kültürün giderek geniş

siyasal ve sosyal bağlamından koparılıp kültür ekonomisi temelli teknokratik bir bakış açısının akademide nasıl hızla daha görünür ve etkili hâle geldiği gösterilecektir. Bu anlayışla, kültür endüstrisi ve somut/somut olmayan kültürel miras alanlarına indirgenen kültürel faaliyetlerin yönetimi ön planda tutulmakta ve alana kültür politikalarını yönlendirmek üzere yeni bir rol atanmaktadır.

Bu çerçevede, öncelikle kültürel çalışmalar disiplininin kurumsallaşma serüveni ve genel çerçevesi inceleneyecektir. Başlangıçta mevcut iktidar ilişkilerine karşı eleştirel ve politik bir tutum ortaya koyan disiplinin zaman içerisinde yaşadığı dönüşüm ele alınacaktır. Ardından, neo-liberalizmin akademi üzerindeki etkisi ve bunun sosyal bilimlere yansımaları ile 1980'lerle birlikte Türkiye'de neo-liberalizmin yükselişi ve bu süreçle beraber Türkiye akademisinin yaşadığı dönüşüm ortaya konacaktır. Tüm bu dönüşüm sürecinin Türkiye'de kültürel çalışmalar disiplinde yarattığı tahribatı serimlemeyi hedefleyen son bölümde ise ilk olarak disiplinin Türkiye'de kurulma ve kurumsallaşma sürecine değinilecek ve ardından neo-liberalizmle birlikte disiplinde ortaya çıkan ana eğilimler tanımlanacaktır. Bu bağlamda ilk olarak, disiplinin giderek eleştirel bakış açısından koparak betimsel bir perspektife yöneldiği vurgulanmıştır. Devamında ise son dönem 'kültür yönetimi' odaklı lisansüstü programların sayılarının da artmasıyla alanın giderek artan şekilde daha teknokratik ve kültür ekonomisi temelli bir bakış açısına yöneldiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle bu çalışma, neo-liberalizmin etkisiyle Türkiye'de kültürel çalışmalar alanının eleştirel niteliğini kaybederek teknokratik bir anlayışa yöneldiği ve böylece kültür politikalarını yönlendirme ve üretme rolünü üstlenme eğiliminde olduğunu iddia etmektedir.

Metot

Çalışmanın ele aldığı dönem, kültürel çalışmalar alanının Türkiye’de kurulmaya başladığı 2000’lerden günümüze uzanmaktadır. Bu süreçte, alanın popülerleşmesiyle eşzamanlı geçirdiği neo-liberal dönüşüm, alanın kurumsallaşma serüveniyle değişen akademi içindeki yeri ve ürettiği bilginin niteliği üzerinden ele alınacaktır. Bu doğrultuda Türkiye’de çeşitli vakıf ve devlet üniversitelerinde çoğunluğu yüksek lisans programı olarak kurulan anabilim dallarında yapılmış tezler çalışmanın veri kaynağını oluşturur. Verilerin dengeli ve kontrollü toplanması açısından tez çalışmaları önemli bir veri kaynağıdır. Ayrıca, alanın üniversite içinde nasıl yürütüldüğünü anlamak, böylece bireysel anlamda değil, kurumsal olarak alanın nasıl bir devamlılık ve dönüşüm içinde olduğunu görmek mümkün olmuştur.

Disiplinin ve geçirdiği dönüşümün homojen bir yapıda olmaması, Tablo 1’de gösterildiği gibi farklı isimler altında kurulmasına yol açmıştır. Bu çeşitlilikte, disiplin içindeki ekol farklarının, değişen ağırlıklara sahip disiplinler arası yapıların ve çeşitli teorik ve metodolojik eğilimlerin etkisi söz konusudur. Bu sebeple, aynı üniversite bünyesinde kurulan anabilim dallarının isimleri bile zaman içerisinde değişmiştir.

Tablo 1. Üniversitelerde Açılan Anabilim Dalları Listesi

Anabilim Dalı	Üniversite	Tez Sayısı	Toplam
Kültürel Çalışmalar	Boğaziçi Üniversitesi	3	250
	Sabancı Üniversitesi	109	
	İstanbul Şehir Üniversitesi	45	
	İstanbul Bilgi Üniversitesi	20	
	Süleyman Şah Üniversitesi	1	
	Hacettepe Üniversitesi	1	
	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	3	
	Sakarya Üniversitesi	23	
	Erciyes Üniversitesi	19	
	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	3	
	Marmara Üniversitesi	10	
	Kapadokya Üniversitesi	11	
	Mardin Artuklu Üniversitesi	1	
Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi	Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi	7	9
	Süleyman Demirel Üniversitesi	2	
Kültür Yönetimi	İstanbul Bilgi Üniversitesi	55	55
Kültürel İncelemeler	Boğaziçi Üniversitesi	1	211
	İstanbul Bilgi Üniversitesi	208	
	Sabancı Üniversitesi	2	
Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi	Karabük Üniversitesi	13	13
Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi	İstanbul Üniversitesi	1	1
Sanat ve Kültür Yönetimi	Yeditepe Üniversitesi	13	13
Kültürel Miras Yönetimi	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	5	7
	Koç Üniversitesi	1	
	İstanbul Üniversitesi	1	
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım	Pamukkale Üniversitesi	2	2
Kültürlerarası İletişim	Kadir Has Üniversitesi	4	4
Medya ve Kültürel Çalışmalar	Üsküdar Üniversitesi	53	269
	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	23	
	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	61	
	Mersin Üniversitesi	3	
	İzmir Ekonomi Üniversitesi	1	
	İstanbul Bilgi Üniversitesi	1	
	İstanbul Arel Üniversitesi	124	
Bilkent Üniversitesi	2		
Kültür Politikaları ve Yönetimi	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	-	-
	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	-	
	İstanbul Üniversitesi	-	
Kültürel Antropoloji	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	1	1
Eleştiri ve Kültür Çalışmaları	Boğaziçi Üniversitesi	23	28
	Sabancı Üniversitesi	5	

Disiplinin çok farklı isimler altında açılması ve heterojen yapısının doğurduğu sınırlılıklar sebebiyle verilerin toplanacağı anabilim dalları seçilirken sistematik bir yöntem izlenmiştir. Sadece sosyal bilimler enstitüsü altında açılan ve 'kültür' kavramının doğrudan yer aldığı Tablo 1'de görülen anabilim dalları dahil edilmiştir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez arşivi kullanılarak bu anabilim dallarında yer alan tüm lisansüstü tezlere erişim sağlanmıştır. YÖK tez arşivi, MEB bursiyerlerinin yurtdışındaki üniversitelerde gerçekleştirdikleri az sayıda tezleri de içermektedir. Ancak, çalışmamız Türkiye'deki disiplin dönüşümünü ele aldığı için, söz konusu tezleri çalışmaya dahil etmemiş bulunmaktayız. Kültür Politikaları ve Yönetimi Anabilim Dalı ise 2020 yılında üç üniversite bünyesinde yüksek lisans programı olarak kurulmuştur ve henüz mezunlarını vermedikleri için tez çalışmaları mevcut değildir. Bu nedenle, diğer anabilim dallarında yapılmış toplamda 863 tez çalışması detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme, tez çalışmalarının hangi temalara odaklandığını, eleştirel ekolü ne ölçüde takip ettiğini ve alanda öne çıkan (yeni) yönelimleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Literatürde *hegemonya, farklılık ve çokkültürlülük, kimlik, dil, ideoloji, sınıf, tüketim kültürü, toplumsal cinsiyet, dil, edebiyat, geleneksel/alternatif medya ve sosyal medya* disiplin içinde ele alınan meselelerdir. Tez çalışmaları bu temalar etrafında detaylı olarak incelenmiştir. Bu temaların disiplin içerisindeki güncellikleri sorgulanarak, hâlâ popüler olan temaların içeriklerindeki dönüşümün izleri takip edilmiştir. Bu çerçevede, tezlerde teorik çerçeve ve eleştirel ekolün izleri üzerinde durulurken, bu ekole uymayan ve çoğunlukla (karşılaştırmalı) vaka analizleri, metinsel formalizm, göstergebilimsel analiz ve medya temsilleri üzerinden kendisini gösteren betimsel eğilimler ayrı sınıflandırılmıştır. Özellikle son yıllarda sayısı hızla artan 'kültür yönetimi' odaklı anabilim dalları eleştirel disiplinden giderek uzaklaşmakta ve kültür politikalarını önceliklendirerek doğrudan bürokratik ve yönetsel amaçlara hizmet etme eğilimi göstermektedir. Bu anabilim dalları kültüre yaklaşımları ve kültürün değişen tanımı ve bağlamı çerçevesinde ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmalarda öne çıkan 'kültür'ü, kültür endüstrileri ve somut/somut olmayan kültürel mirasa indirgeyen teknokratik yaklaşımın ve kültür ekonomisi temelinde şekillenen betimsel geleneğin izleri sürülmüştür. Tezlerin analizinden önce, kültürel çalışmalar alanının küresel çapta ortaya çıkışı ve tarihsel dönüşümü ele alınarak, Türkiye'deki değişimin yönünü anlamak amacıyla temel bir çerçeve oluşturulmuştur.

Kültürel Çalışmalar Disiplininin Gelişimi: Akademik Katkıları ve Politik Önemi

Disiplinin ortaya çıktığı dönem, tüketim kapitalizmine küresel direnişin ve bir dizi devrim hareketinin yükseldiği, 'Post-Fordizm' olarak nitelendirilen sermayenin yeni bir türünün söz konusu olduğu 1960'lara denk gelir. İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak doğmuş olan disiplinin ilk çalışmaları Richard Hoggart, Raymond Williams ve E.P. Thompson tarafından verilmiştir (Kellner, 2016: 140). Birmingham Üniversitesinde kurulan Kültürel Çalışmalar Merkezi (Centre for Contemporary Cultural Studies, CCCS) disiplinin gelişmesinde kilit rol oynamıştır. Merkez, ilk olarak 1964'te Richard Hoggart (1964-1968) direktörlüğünde lisansüstü bir merkez olarak faaliyet göstermiş ve ardından yönetimi Stuart Hall devralmıştır. Hall döneminde 'kültürel çalışmalar' ayrı bir disiplin olarak belirginleşmeye ve tanımlanabilir hâle gelmeye başlamıştır (During, 1999; Storey, 1997: 4).

During (1999:2), erken dönem kültürel çalışmalar disiplini için iki temel ilkeyi vurgulamaktadır. İlk ilke, disiplinin erken dönem temsilcilerinin 'kültür' kavramını nasıl tanımladıklarıdır. Bu tanımlamalarda kültür, genellikle bir 'toplumun tüm yaşam biçimi' veya 'bireylerin toplumsal etkileşimlerinin bir ürünü' olarak ele alınır. Bu yaklaşıma göre kültür, zaman ve mekân boyunca değişmez bir değere sahip olduğu varsayılan 'yüksek kültür'ün kısaltması değildir. Kültür, sadece sanat, edebiyat veya geleneksel uygulamalarla sınırlı olmayıp, diyalektik içerisinde değişen doğasıyla günlük yaşamın her yönünü, davranışları, değerleri, inançları ve toplumsal ilişkileri içermektedir (Williams, 1983).

Erken dönem kültürel çalışmaların diğer belirgin özelliği, toplumların eşitsiz bir biçimde yapılandırıldığı gerçeğinden yola çıkmaları ve disiplini daha eşitlikçi sosyalist bir toplum için mevcut kapitalizmin eşitsizlikleriyle mücadele edecek bir alan olarak görmeleridir (Barker, 2002). Kapitalizmin yarattığı eşitsizlik ve yaşam şansını sınırlayan kısıtlamalar, alan içindeki ilk odağı sınıfsal sömürü ilişkilerine yönelmiştir (Barker, 2002: 62) ve en az kaynağa sahip olanların çıkarına çalışmıştır (During, 1999: 2). İngiliz toplumunun bütünüyle sınıf ilişkilerine göre kurulduğunu savunan Hoggart, Williams ve Thompson (Grossberg, 1995: 106) çalışmalarında da kültür endüstrisinin ürettiği kitle kültürüne karşı işçi sınıfı kültürünü korumaya çalışmışlardır (Kellner, 2016: 140). Disiplinin politik bir entelektüel pratik olarak inşası, eleştirel ve gerilimi içeren niteliğinden gelmiştir. Bu, kültürel çalışmalar alanını bir proje olarak tanımlayan şeydir (Hall, 1999: 106) ve İngiliz işçi sınıfının tarihi ve kültürü savunusu ve kitle kültürüne olan eleştirileri

içeren bu ilk çalışmalarıyla, sosyalist ve işçi sınıfı odaklı projenin bir parçası olmuştur. Bu proje, endüstriyel işçi sınıfı hareketini sosyal değişimin ilerici gücü olarak görmüş ve bunun uğruna mücadele etme olanağı vermiştir (Kellner, 2016: 140). Erken dönem kültürel çalışmalarında, Marksizmin gündeme getirdiği meseleler olan güç ve sömürü, sermayenin tarih yapma ve küresel erişim kapasitesi, sınıf meselesi, eleştirel bilgi ve onun bir pratik olarak üretimi disiplinin odağında olmuştur (Hall, 1999: 100). Bu açıdan, Marksizm erken dönem kültürel çalışmalar disiplini için temel bir referans kaynağı olmuştur (Hall, 2013). Marksizmin etkisi özellikle eşitsiz grupların seslerini yükseltmek ve güç ilişkilerini açığa çıkarmak amacıyla ortaya konan ilkelerle ve işçi sınıfı kültürü çalışmalarıyla belirgin hâle gelmiştir (Barker, 2004). Dolayısıyla, bu alanda çalışan her entelektüel Marksist olmasa da kültürel çalışmaların temel varsayımları Marksizm üzerine inşa edilmiştir (Hall, 1999: 100; Storey, 1997: 3).

1970'li yıllarda Marksizmin kriziyle birlikte (Storey, 1997: 6) disiplin içerisinde Marksizm yerine belirleyici teorik paradigma olarak post-yapısalcılığın etkisi baskın hâle gelir (Green, 1996). Özellikle 1970'li yıllarda post-yapısalcılığın etkisiyle kanonik metinlerle de bir hesaplaşmaya gidilmiş ve kanonik metinlerin yapıbozuma uğratılmasının ve metinde gizli anlam ve güç ilişkilerinin ortaya çıkarılmasının önemi vurgulanmıştır (Barker, 2002, 2004; During, 1999). Bu yıllarda disiplinin gelişmesinde etkili bir diğer temel paradigma ise post-kolonyal teorilerdir (Barker, 2004). Sömürgecilik ve emperyalizm gibi konular ele alınmış ve kültürel farklılıkların ve kimliklerin nasıl oluştuğu ve temsil edildiği meseleleri geniş çapta incelenmeye başlamıştır. Bu yaklaşımlarla birlikte psikanaliz, yapısalcılık, feminizm, kültüralizm, metin analizi gibi alana yön veren bir dizi farklı teorik akımdan ve metodolojik yaklaşımdan bahsedilebilir (Barker, 2004). Ancak, kültürel çalışmaları belirli konu başlıkları, kavramlar ve yöntemler açısından belirgin sınırları olan bir disiplin olarak tanımlamak ve disiplinler arası sınırları çizmek her zaman zor olmuştur (Barker, 2004).

1970'lerle birlikte kültür Gramsci'nin *hegemonya* kavramı ve Foucault'nun *yönetimsellik* yaklaşımı üzerinden tartışılmaya başlanmıştır. Kültürün Gramsci etkisiyle ele alınmasıyla hegemonya teorisi diğer mücadele alanlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Storey, 1997: 4, 10). Disiplin içinde feminizm mücadelesi de spesifik, belirleyici ve önemli bir kırılmadır. Kişisel olanın politik olduğu savunusu ve bunun disiplin için inceleme nesnesi hâline gelmesi teorik ve pratik bir devrim niteliğindedir (Hall, 1999: 103-104). Elizabeth Long (1997: 198) sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk meselelerinin

ayrı ayrı 'asıl' öneme sahip oldukları iddiasının yerine, sınıf ve toplumsal cinsiyetin kültürel çalışmalar alanına nasıl entegre edileceğini sorgulayan çalışmalar yapıldığını belirtir.

Meselelerin girift bir yapıda olması ve kültürel çalışmalar disiplininin bu yönde araştırmalar yapması, eleştirel politik niteliğine önemli bir katkı imkanındır çünkü Scott'ın (1995: 11) da belirttiği üzere özneler, çok sayıdaki kimlikle birlikte kurulurlar ve her kimlik çatışması birden fazla otorite türü ile gerilim içindedir. Dolayısıyla, Hall'un (1999: 107) da belirttiği üzere kültürel çalışmalar disiplininin kaçınılmaz olarak polemiksel, pozisyonel ve politik bir yol olarak tanımlanması gerekir. Bu disiplin bir uzlaşmayı ve teorik bir sona varmayı dışlayarak karşı tarafı sürekli rahatsız eder. Gerilimin kaybedilmesi ise, sadece çok iyi entelektüel işleri getirebilir, politik nitelikte entelektüel pratiği değil.

Bu dönemde analizlerin depolitize edildiği eleştirileri de yükselmiştir. Nispeten depolitize edilmiş analizlerin kabul edilmesinin gerekçeleri, Reagan (1981) ve Thatcher (1979) döneminde 'yeni sağ'ın ortaya çıkmasıyla sonuçlanan sosyal demokrat güç bloğunun gerilemesinde bulunabilir. Disiplin, Fransız teorisinin etkisi ve yeni sağın ortaya çıkışıyla Cornell West'in 'farklılık kültürü' olarak adlandırdığı şeye yönelmiştir (During, 1999: 9, 11). Disiplinin özellikle Britanya ve ABD'de kimlik, medya ve tüketim kültürüne yönelirken daha az eleştirel bir tutum benimsemesi küresel kapitalizmin yeni dönemine bir yanıt ve politik ekonomi ve eleştirel sosyal teoriden kopuş (Kellner, 2016: 144-145) olarak görülmüştür. Disiplinin gelişiminde kimlik politikaları ve queer teori şüphesiz çok önemlidir. Ancak öznelciliğe yönelmiş bu değişimdeki tehlike, daha geniş toplumsal dünyaya ve makro-iktidar dinamiklerine kayıtsız kalan tekbenciliğe doğru kaymadır. Tamamen kişilerarası mikro-iktidar ilişkilere yoğunlaşmak, makro-iktidarla olan bağlantılara körleşmek (Mcguigan, 2006: 142-143) olarak savunulmuştur.

Disiplin, 1990'lı yıllardan itibaren Amerika, Avustralya, Asya, Kanada, Afrika ve Hindistan gibi birçok ülkedeki üniversitelerde yaygınlaşmıştır (Ayaz, 2021: 59). Fakat disiplinin kurucusu olan Birmingham Üniversitesinde kültürel çalışmalar programının performans kriterlerini karşılayamadığı gerekçesiyle 2002 yılında kapatılmasına karşılık, yayıldığı ülkelerde hızla popülerlik kazanması ve artış göstermesiyle birlikte Amerikan etkisi paralel olarak yükselmiştir. Erdoğan (2003: 49), Birmingham Okulunu romantize eden bir 'köken mitolojisi'ni beslemek pahasına – disiplinin Britanya'nın 'kızıl tuğlalı üniversiteler'inden Amerika'nın zengin ve saygın üniversitelerine doğru

izlediği güzergaha bakmanın önemini vurgular. Ona göre, bu süreç, kültürel çalışmaların Marksist bir proje olmaktan çıkmasıyla Amerikan kültürel çalışmalarının bağlamsal, siyasal veya sınıfsal vurgularını kaybettiği dönemdir. Bu dönemde, kültürel çalışmalar daha önceki sosyalist ve devrimci politik tutumlarından post-modern formlar olan kimlik politikaları ile medya ve tüketim kültürüne daha az eleştirel bakan yaklaşımlara geçmişlerdir (Kellner, 2016: 144). Neo-liberalizmin kültürel çalışmalar disiplini içerisindeki tahribatı olarak adlandırılabilir bu durum, disiplini eleştirel doğasından uzaklaştırmaktadır.

Söz konusu değişimler sonucu 1990'larla beraber disiplin içinde 1970'lerin tezleri artık geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Artık kültürel çalışmalar nedir sorusu yerine kültürel çalışmalar disiplini kime hizmet etmektedir sorusu daha fazla önem kazanmıştır (Storey, 1997: 5). Kültürel çalışmaların ve bu alanda çalışmalar yürüten entelektüellerin politik konumu ve rolü, eleştirel özelliğini kaybederken iktidarla daha yakın ilişkiler kurmaya yönelik bir değişim geçirmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda, disiplinin yöneldiği çalışma alanı, 'kültür politikaları'dır. Bu versiyonda, 'kültürel çalışmalar tarihi' ile bağlarını kopararak eleştirel niteliğini kaybeden disiplinin amacı, nötr uzmanlık sağlamak olmuştur (During, 1999: 17). Yeni konumdaki anlayış artık manipülatif sosyal ve kültürel yapılar karşı direnen ve hayatta kalan topluluğa destek değil, müdahalenin gerekliliğini ve toplulukların politikanın yan ürünü olduğunu savunmaktadır. Politika merkezli bu yaklaşım disiplini, 'kültürel politika çalışmaları'na dönüştürmüştür (O'Reagan, 1992: 412).

Kültürel çalışmaları ve alanın entelektüellerini hükümet ve politikalarına yaklaştıran anlayışı benimseyen isimlerden biri olan Tony Bennett (1999: 488), kültürel çalışmalar ile politika süreçleri arasındaki zıt kutupluluğun varlığını eleştirir ve *eleştiri* ile *politika* arasında yakın bir ilişkinin varlığına işaret ederek kültürel çalışmalar ile kültür politikalarının bir aradalığını savunur. Bu doğrultuda, politika tartışmasının yapılmasındaki amaçlardan biri 'bağımsız' kültürel ve sosyal eleştiriye yok ederek, 'sabitlenmiş' entelektüel çalışma ile beşerî bilimleri politika üretme süreçlerinde önemli hâle getirmektir (O'Reagan, 1992: 413). Bennett (1999: 484-485), kültür alanında çalışan entelektüellerin kendilerini 'kültür teknisyenleri' olarak görmelerini salık verir. Ona göre, entelektüellerin politik rolleri 'kültür teknisyeni' olmaktadır. Böylece, politik olanın sınırlarını politikaya daraltarak, disiplini hükümet ile uzlaşmaya yöneltmektedir. Kültürel eleştirmen yerine kültür teknisyeni

olarak alternatif ve politikaya özgü bir kariyerin sunulduğu durumda kültür teknisyeni olmak politika kaynaklarının, danışmanlıkların ve taahhütlerin güvence altına alınmasıdır (O'Reagan, 1992: 413).

Böylece kültürel çalışmalar, politik ekonomi, kültür endüstrisi ve metin analizi yaklaşımlarından gittikçe uzaklaşmıştır. O'Reagan'a (1992: 410) göre, belli bir etik gündem tarafından karakterize edilmeye başlanan kültürel çalışmalar, devletin politika geliştirme süreçlerine eklenmiştir. Bennett ile benzer savunular ileri süren Kendall ve Wickham (2001: 161, 164), kültürel çalışmaların güç ve anlama (meaning) odaklanmayı bırakıp yönetim benzeri bir anlayışla düzenleme (ordering) ve betimlenmeye yönelmesini savunurlar. Bu şekilde daha işlevsel olacağını düşündükleri alanın, düzenleme işlevi de ancak politika ile mümkündür. Bu kabul edildiği takdirde, alan politik niteliğini sürdürebilir. Politik olan geniş sınırlar ile politika yapmanın dar sınırlarını birbirine eşitleyen bu yaklaşım, sadece disiplinin eleştirel niteliğini ortadan kaldırmakla kalmamakta aynı zamanda kavramların da içeriğini boşaltan bir etkiye bulunmaktadır.

Neo-Liberal Politikaların Akademiye Etkisi

Bu bölümde, neo-liberalizmin temel ilkelerine kısaca değindikten sonra, özellikle eğitim ve akademi alanında yozlaştırıcı etkilerine odaklanılmıştır. Sonrasında ise neo-liberal politikaların Türkiye akademisinde yarattığı tahribat açıklanmıştır.

Neo-Liberalizm Nedir?

Neo-liberalizm, genel olarak, serbest piyasa ekonomisine ve bireysel özgürlüklere dayanan bir siyasi ve ekonomik düzeni savunur. Eski Keynesyen sosyal refah devletinin küresel bir krize girdiği dönemde ortaya çıkan neo-liberalizm, 'eski' liberalizmin (kısaca, piyasa ilişkilerinin ve ideolojisinin 'sosyal' düşüncelerle sınırlı olmadığı) geç-kapitalizm koşullarında tekrar canlandırılması için bir formül olarak kabul edilmiştir (Bora, 2016: 554). Neo-liberal teorinin sembol isimleri olarak tanımlanabilecek olan Friedrich August von Hayek (2009), Milton Friedman (2016) ve James Buchanan (1978) kabaca devletin rolünün sınırlı olması, bireylerin kendi kararlarını alma özgürlüğüne sahip olması ve serbest rekabet ortamında piyasa koşullarının belirleyici olması gerektiğini vurgularlar. Serbest piyasa ekonomisinin gücüne ve rekabetin önemine vurgu yapan Hayek (2009) devlet müdahalesi ve planlamanın bireysel özgürlükleri kısıtlayacağını iddia eder. Devletin serbest piyasadaki rolünü tartışan Friedman (2016), düzenleyici devleti, geniş kapsamlı hükümet harcamalarını eleştirir. Devletin ekonomiyi müdahalesini

minimum seviyeye indirerek, vergilerin azaltılması, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve düzenlemelerin gevşetilmesi gerektiğine vurgu yapar. Mülkiyet hakkının korunması, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması ve serbest piyasa ve rekabet özgürlüğünün koşulsuz uygulanması neo-liberalizmin temel ilkeleridir. 1980'lerde ABD'de Ronald Reagan ve İngiltere'de Margaret Thatcher'ın liderlik yaptığı dönemde, neo-liberalizm reel siyasette uygulanmaya başladı. Yeni Sağ terimiyle vurgulanan bu dönem, Reagan ve Thatcher'ın politikaları ve ideolojileri etrafında şekillendi ve dünya çapında yaygınlaşarak hegemonik konuma erişti. Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin yıkılışı neo-liberal politikaların daha geniş bir alana yayılmasına neden olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren neo-liberalizmin siyasi ve ekonomik alanda hegemonik bir konum elde etmesiyle, neo-liberal ilkelerin toplumsal yaşam üzerindeki tahribatı gündeme gelmiştir. Harvey (2007), piyasanın tüm insani faaliyetlere rehberlik eden bir değer hâline gelerek toplumsal etik ve ahlaki inançların yerini almasını eleştirirken Brown (2019) da ekonomik büyüme ve kâr odaklı bu anlayışın herkes tarafından benimsenmesi gereken bir toplumsal yaşam biçimi olarak öne sürülmesine karşı çıkar. Brown, neo-liberalizmin sadece sosyal yaşamın piyasalaştırılmasına indirgenemeyeceğini, aynı zamanda yeni bir toplumsal ahlak normu ürettiğini iddia eder. Jessica Whyte'ın (2019: 8) ifade ettiği üzere, neo-liberalizm piyasa temelli bir ekonomik anlayışın ötesinde, sosyal ve siyasal yaşamı şekillendiren normatif önermeler içeren bir ideolojidir. Dolayısıyla, akademiye bu müdahalelerin dışında düşünmek mümkün değildir.

Neo-Liberalizm ve Akademi

Günlük yaşamın giderek ticarileşmesi kamusal alanın piyasalaşmasına yol açar. Neo-liberal politikaların demokratik kamusal yaşama yönelik saldırıları vatandaşların siyasal ve sosyal özerkliğini kaybetmesine neden olarak, bireysel tercihlerin toplumsal sorumlulukların yerini aldığı ve sistemsel değişikliklerin yerine bireysel çözümlerin geldiği bir yapı oluşturmaktadır (Hill ve Kumar, 2012: 5). Giderek piyasalaşan toplumsal yaşam içerisinde, eğitim piyasacı anlamda bir rekabet alanı hâline gelirken artan şekilde toplumsal değerini kaybetmekte olup kamusal alan ve demokratik toplumla olan ilişkisi zayıflamaktadır.

Geleneksel anlamda eğitim, demokratik kamusal alanda etkin ve eleştirel toplumsal aktörlerin eğitilmesi ve sosyalleşmesine katkı sağlar. Ancak neo-liberal anlayışta eğitim, öğrencilerin insan sermayesini oluşturan bilgi, beceri, deneyim ve yeteneklerine yapılan yatırım olarak bireysel bir çerçeveden

ele alınmaktadır (Hastings, 2019). Bu yaklaşım, eğitim programlarının iş dünyası odaklı hâle gelmesine ve iş piyasasının taleplerini karşılamaya yönelik bir yapıya evrilmesine yol açmıştır. Bu durum, üniversitelerde eleştirel düşünme ve araştırma yapma kabiliyetini ve alanlarını sekteye uğratmaktadır. Üniversiteler ve öğrenciler siyasal anlamda etkisizleştirilerek demokratik etos yok edilmektedir (Giroux, 2015: 107). Bilginin kolektif işlevi değer kaybederken, yerini 'başarı' ve 'başarısızlık'ta bireysel sorumluluk ve rekabete bırakır. Bu kısıtlı eğitim anlayışı, üniversitelerin, demokratik kamusal yaşamın ve devlet yönetiminin ilişkisi hakkında önemli soruları gündeme getirmektedir.

Akademi, toplumsal süreçlerdeki konumu açısından devletin ve sermayenin etkilerini taşıyan bir kurum hâline gelmiştir. Üniversite, hem millî kültürü oluşturma ve terbiye etme görevini otoriter bir biçimde yerine getirirken hem de bilgiyi sadece değişim değeriyle ölçen bir şirket gibi hareket eder (Erdoğan, 2003: 59-61). Artık yükseköğretim, iş piyasasının taleplerini karşılayan bir meslek edindirme programına indirgenmektedir. Kezar (2004: 437-438), neo-liberalizmin yükseköğretime etkisini 'özelleştirme', 'ticarileştirme' ve 'şirketleşme' üzerinden inceler. Böylece, eğitim toplumsal bağlamından koparılıp bireysel ve ekonomik zemine doğru ilerler. Küresel neo-liberal dünyada sosyal devlet anlayışının da hızla terkedilmesiyle, satın almak için bireylerin seçim özgürlüğüne sunulan (Lynch, 2006: 3) ve piyasada sunulan bir hizmet alanına dönüşür (Jubas, 2012: 26). Bilginin ekonomik değeri üzerinden değerlendirildiği ve eğitim programlarının iş eğitimi temelinde oluşturulduğu bu dönemde, üniversiteler piyasa oyuncularından birisine dönüşmüştür. Akademinin nihai hedefi araştırma ve bilgiyi ekonomik değere dönüştürmeye indirgenmiştir (Bullen vd., 2004: 4).

Eğitimin metalaşması, üniversitelerin toplumsal konumunu ve işleyişini de kökten değiştirmiştir. Üniversiteler, eğitim piyasalarında rekabet hâlindeki özel işletmeler gibi işlemeye başlamış ve bir nevi ticari işletme modelini benimsemiştir (Nalbantoğlu, 2003: 9). Üniversitelerin işletme, öğrencilerin ise müşteri olarak görüldüğü bir ilişki ağı kurulmaktadır. Neo-liberal politikalarla birlikte yükseköğretim ücretlerindeki patlama, yükseköğretimin finansmanının azalması ve kurumsallaşması özellikle işçi sınıfı ailelerinin çocuklarını ve yoksul etnik azınlıkları eğitimden sistematik olarak dışlar (Giroux, 2015: 106). Bu paradigma içinde, toplumsal eşitsizliklerin üzeri örtülürken, kimlik politik bağlamından koparılarak piyasadaki seçenekler arasında yapılan tercihlere indirgenir. Üniversiteler artık toplumsal eşitsizliği üreten ve besleyen bir kâr merkezine dönüşmüştür (Giroux, 2015: 107).

Üniversite tahayyülünün hegemonik kodunu oluşturan 'şirket olarak üniversite' anlayışı üniversitenin ticari bir yapı olarak işlev görmesiyle ilgilidir. Bu anlayışa göre, üniversite akademik ürünlerini başarılı bir şekilde pazarlayarak teknolojik gelişmeye yatırım yapar (Erdoğan, 2003: 60). Müfredatlar değişen ekonomik taleplere uygun olarak yeniden şekillenmektedir (Savage, 2017: 143). Bazı akademik disiplinler bireysel ve piyasacı yaklaşımda kârlı görülürken diğer birtakım akademik disiplinler bu kâr-zarar ikilemi dışında bırakılmakta veya içeriği piyasa prensiplerine özgü değişime uğratarak büyük oranda sınırlandırılmaktadır. Çünkü sermayenin enstrümantal araçlarına hizmet eden teknik bilgi ve yönetici elit yetiştirmek öncelik hâline gelmiştir (Giroux, 2015: 147).

Akademi içerisinde, piyasacı yaklaşımla doğrudan uyumlu olmayan sosyal bilimler özellikle mühendislik gibi piyasa taleplerine daha uygun olan teknik alanlarla kıyaslandığında geri planda kalmıştır. Disiplinlerin verimlilik temelinde sıralanması, işe yarayan bilimler ile yaramayan bilimler arasında ayırım yapar; diğer bir deyişle, para kazandıran bilimler ile kazandırmayan bilimler arasında bir farklılaşma ortaya koyar. Küresel pazarın aktörlerinden üniversite yönetimine kadar olan beklenti zincirinde, uygulamalı özelliklere sahip veya üretimi daha etkili kılacak teknolojik gelişmeleri veya bilgi birikimini sağlayabilecek disiplinler genellikle verimlilik hiyerarşisinin en üst basamaklarında yer alır. Özellikle beşerî ve toplumsal bilimler ticari değer sunmamaları nedeniyle kâr vaat etmezler. Bu durum, bu disiplinlerin bazen üniversite yapılarından tamamen çıkarılması veya piyasaya uygun stratejilere entegre edilmeye çalışılmasına neden olabilmektedir (Ergur, 2003: 202). Bu entegrasyon genellikle performans kriterlerini içerir. Genel olarak verimlilik ve performans, yayımlanan makale sayısı gibi kriterlere dayandırılır. Bu süreçte, akademik dünyada sürekli kongrelerde veya konferanslarda aktif olan, sık ve hızlı yayın yapan bir akademisyen profili ortaya çıkar. Bu tip akademisyen, özgün teorik çalışmalar yerine çeşitli konularda kısa müdahalelerde bulunur, sürekli olarak yeni akademik fırsatları arar ve nihayetinde piyasada rağbet gören bir profil oluşturmaya çalışır (Erdoğan, 2003: 54). Sonuç olarak, eleştirel ve teorik-politik bir arayışın geri planda kaldığı, performans ve verimlilik odaklı atama ve yükselme ölçütlerini önceleyen bir akademik habitus oluşturulmuştur. Bu durumun tipik bir örneği, İngiltere'de sosyal bilim disiplinlerinin kapatılma sürecidir. Birmingham Üniversitesinde 1960'larda kurulan Kültürel Çalışmalar Merkezi, zamanla 1980'lerde Kültürel Çalışmalar Bölümüne dönüşmüştür. Ancak, 2000'lerin başında Üniversite yönetimi, performans değerlendirmesinde düşük not alması nedeniyle bölümü kapatma kararı almıştır. Benzer şekilde, Lancaster Üniversitesi de

1990'ların sonlarında, benzer sebeplerle geleneksel üniversite anlayışının merkezinde olan Felsefe Bölümünü kapatma kararı almıştır (Erdoğan, 2003: 43).

Bu süreç, sosyal bilimler içinde bir paradigma değişikliğini de beraberinde getirmektedir. Artık, sosyal bilimler içerisinde de büyük veri analizleri ve sayısal yöntemlerin önemi artmıştır. Öyle ki sayısal veriler, sosyal politika oluşturmak veya piyasayı şekillendirmek için önemli bir ekonomik değer taşımaktadır.

Türkiye'de Akademi Neo-Liberalizmle Nasıl Dönüştü?

Türkiye, bizzat Turgut Özal'ın mimarı olduğu 24 Ocak Kararlarıyla (Bali, 2002: 26) ABD hegemonyası altında yayılan neo-liberalizme eklenmeye başladı. Askeri diktatörlük, bu kararların uygulanması için egemen sınıf ve uluslararası sermaye tarafından düzen getirici ve topluma tarafsız bir aktör olarak sunulabilecek bir çözüm olarak görüldü (Yıldızoğlu, 2022: 85-86). 12 Eylül rejimi, devleti hem bir hakem hem de kontrol yetkisinin arttığı güçlü bir yapıya dönüştürdü. Bu ise sosyal refah yükünün hafifletilmesiyle sermayeyi rahatlatan ancak otoritesi şiddetle pekiştirilmiş bir güçlü devlet rejimiydi. Bu rejim, liberalizmi teşebbüs hürriyetine sınırlayarak merkez sağdaki liberal eğilimin asgari programını oluşturmuştur (Bora, 2021: 549-550).

1983'te sivil yönetime geçildiğinde tek başına iktidara gelerek 1989'a kadar başbakanlık ve 1989-1993 arasında da cumhurbaşkanlık yapmış olan Özal, piyasa ekonomisiyle demokrasi arasında doğrudan ilişki kuran anlayışa sözcülük etmiş ve liberal ideolojinin hegemonik adımlarına önderlik ederek (Bora, 2021: 550) Türkiye'de neo-liberalizmin sembol ismi hâline gelmiş ve Reagan'ın ve Thatcher'ın da takipçisi olmuştur.

Neo-liberalizm, ekonomik önlemler paketi olduğu kadar bir yapısal yıkım ve yeniden şekillendirme, mekânsal düzenleme modelidir (Yıldızoğlu, 2022: 83). Çünkü, neo-liberal politikaların yaşamaları ve gelişmeleri için uygun bir ortama gereksinim vardır. Özal, bireyciliği, kendi çıkarlarını korumayı, kişisel başarıyı ve köşeyi dönmeyi en yüce erdemler olduğu yönünde överek bu ortamı kurmuş ve geliştirmiştir (Kurmuş, 2010: 24).

Özal, emekçi sınıfı tamamen göz ardı ederek 'militan' serbest piyasacı bir tutumu benimsemiş ve 'zenginleri severim' gibi simgeleşmiş ifadeleriyle zenginliği meşrulaştırma çabasında olmuştur. 'Aşağıdakiler'in yükselme arzusunu pekiştirecek şekilde 'köşeyi dönme' zihniyetini ön plana çıkararak

(Bora, 2021: 551) çok çalışan herkesin hayalini kurduğu zenginliğe ulaşabileceği mesajlarını vermiş ve teşvik etmiştir. Bu durum, yeniden inşa edilen düzende yaşamın her alanının piyasa odaklı değişime uğraması ve değerlendirilmesiyle bağlantılı olmuştur. Eğitim bu dönüşümü yaşayan temel noktalardan biri hâline gelmiş, akademi ekonomik kriterlere göre yeniden şekillenmiştir.

Neo-liberalizm için eğitim, piyasaların işleyişinde bir araçtır ve insan kaynaklarının istihdam edilebilirliği vurgusu yapılır. Bu vurguyla eşitlikçi ve kolektivist ilkeler göz ardı edilir (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 116). Zenginliği teşvik eden Özal, bu uğurda akademide büyük dönüşümleri getirmiş ve belirli akademik disiplinleri piyasacı anlamda işlevsel görerek bu alanları zenginliğin anahtarı gibi sunmuştur. Bu noktada, modernleşmeye yönelik savunusu da belirleyici bir gösterendir.

Modernliği hem onu yüksek kültürden çıkaracak hem de eleştirel düşünceyi etkisiz hâle getirecek şekilde teknik üzerinden savunan Özal, modernizmin erdemini tekniği uygulayacak pratik akılda görmüştür. Pejoratif anlamlar yüklediği eleştirel düşünceyi, sol entelijensiyanın tehdidi olarak görmüş ve bunu ortadan kaldırarak ülkeye hizmet ettiğini savunmuştur (Bora, 2021: 554). Özal'ın neo-liberal politikaları, çoğu yurt dışından getirilen ve 'Özal'ın Prensleri' olarak da bilinen bürokratlar tarafından yönetilmiş ancak yurt dışındaki örneklere benzer akademik yandaşları olmamıştır. Bu uygulamaları eleştirecek akademik düzeyde entelektüel temel de bırakılmamıştı. Marksist iktisatçılar üniversitelerden atılarak geçim derdine mahkûm edilmiş, fikirsel olarak inşa ettikleri toplumsal ve politik hareket de yıkılmıştı (Kurmuş, 2010: 30, 32, 38).

12 Eylül Darbesi, Yüksek Öğretim sisteminin yeniden yapılanmasında doğrudan etkili olmuştur. Darbenin sağladığı ortamla uygulamaya sokulan neo-liberal politikalar, üniversitelerin kontrol altına alınması, özelleştirilmeleri ve iktisadileştirilmelerini hedeflemiştir (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 116). Bunun yöntemi de 1981'de Yükseköğretim yasasının (YÖK yasası) temelini kurduğu bir zeminde gerçekleşmiştir. Darbe sonrasında 1402 sayılı Kanun'la akademisyenler üniversitelerden atılmış, bir kısmı da YÖK'ü protesto etmek için istifa etmiştir. Boşalan kadrolara ise, yeni sistemle uyumlu ve akademik vasıfları düşük öğretim elemanları getirilmiştir (Kendir, 2020: 396). Böylece, ilk elden yapılan değişim 1970'lerin atmosferini ortadan kaldırmak istercesine, akademik eleştirel niteliğin yıkıma uğratılması olmuştur.

Akademikapolitik bir yapıya dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Yükseköğretim sisteminin merkezileşmesi ve devletin eğitime yaptığı yatırımları azaltarak özelleştirmenin yolunun açılmasının yanında, 1981’de 2547 sayılı Kanun’la yükseköğretim hizmetlerini kamu hizmeti statüsünden ‘yarı kamu hizmeti’ statüsüne geçirek eğitim sisteminin temel mantığı değiştirilmiştir (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 116-117). Artık, eğitim-öğretim niteliği ihmal edilebilir bir pozisyona gelirken, üniversitelerden beklenti, hükümetin siyasi ve ekonomik öncelikleri olmuştur (Aktay, 2003: 94). Eğitimin özelleşmesiyle hem devletin, tam da neo-liberal politikaların öngördüğü üzere, kamu hizmeti yükü azaltılmış hem de eğitim piyasanın eline verilerek içeriğini ve sınırlarını kendi ihtiyacına göre belirlemesi, ihtiyaç duyduğu şekilde ‘uzman’ yetiştirilmesi olanağı sağlanmıştır.

Bu yeni zihniyetle birlikte yükseköğretimin toplumsal değil bireysel bir yatırım olarak algılanması hedeflenmiştir. Artık nitelikli eğitim için artan öğrenim ücretlerinin karşılanması normalleştirilmiş, 1984 tarihli yasal düzenleme ile vakıf üniversitelerinin kurulmasının önu açılarak (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 117) eğitim bireysel sorumluluk hâline getirilmiştir. Tekin’in (2003: 154) aktarımıyla, üniversitelerin özelleştirilmesiyle piyasaya bağımlı bir konumda, meta değeri ile ölçülen ve piyasadaki alıcısına göre bilgi üreten kurumlar olmaları yönündeki erken dönem eleştiriler yerini, 2000’lerde üniversitelerin artık ‘şirketleştikleri’, bizzat kendilerinin piyasa organizasyonu biçiminde yapılandığı eleştirilerine bırakmıştır. Üniversiteler, neo-liberalizme geçişin adım adım sürdürdüğü yıllarda piyasanın bir aracı konumundayken zamanla piyasanın aktif bir parçası ve aktörü konumuna gelmiş ve meselenin derinleştii bir durum ortaya çıkmıştır.

Sistemdeki neo-liberalleşme aşırı rekabete dayanan marka akademisyenleri, üniversiteleri ve esnekleşen iş gücünü beraberinde getirmiştir (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 118). 1980’lerin sonlarına kadar neredeyse temel hedef hâline gelen akademik kıstasların değil ideolojik uygunluğun ön plana çıkarıldığı karşı-kadrolaşma, artan akademik personel ihtiyacı ile birleşmiş ve akademik nitelikleri yetersiz bir öğretim elemanı kitlesi üniversitelerde toplanmıştır (İnsel, 2003: 76) Bu sonuca, üniversitelerin politikadan koparılması, yükseköğretim kurumlarının ve normlarının depolitizasyonu, özerkliklerine son verilmesi ve piyasa ve üretim dinamiklerine dahil edilmeleri amaç ve yöntemleriyle ulaşılmıştır (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 118). Diğer bir deyişle, Türkiye’de 1980’lerden itibaren egemen olan neo-liberal-otoriter ideoloji ve politikaların ortaya çıkardığı üniversitelerin bugün gelmiş olduğu konumun temelinde, üniversitenin bilimsel bilgi üretme-araştırma ile eğitim-

öğretim işlevlerinin neo-liberalizm tarafından metalaşması, ticarileşmesi, piyasalaşması yatar (Kendir, 2020: 390). Üniversitelerin depolitizasyonu sadece akademik kadrolarla sınırlı kalmayıp öğrenci kitlesini de kapsayan bir hedefe sahipti. Bu dönemin üniversite gençliği 12 Eylül Darbesinin ardından siyasete ilgisizlerdi ve tek hedefleri başarılı yani zengin olmaktı. En çok ilgi gösterdikleri kariyerlerden biri ise özel sektörde yönetici olmaktı. 1980'lerin en revaçta olan mesleklerinden biri, bankacılık olmuştur (Bali, 2002: 42, 52, 53). Bankacılık sektörü, büyük sermayenin en çok yatırım yaptığı alanlardan biriydi (Atılğan, 2012: 299) dolayısıyla personel ihtiyacı yüksek alanlardan biriydi de.

Neo-liberal politikalarla birlikte vakıf üniversiteleri ve doktora programları ile devlet üniversiteleri arasındaki uçurum artmıştır (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 117). 1990'ların ikinci yarısına kadar YÖK'ün de destek gösterdiği bir tavırla üniversite sayısı hızlı bir artış göstermiştir (İnsel, 2003: 75). Rekabetçi iş gücünün geliştirilmesi, söz konusu niteliksiz artışın gerekçesidir (Yarar ve Karakaşoğlu, 2021: 117). Diğer yandan, bu dönemde kamusal desteklerin azaltılması ve üniversite-sermaye ilişkilerinin teşvik edilmesi (Kendir, 2020: 394) kendi ulusal pazarında uluslararası rekabetle karşı karşıya kalan yerli sanayide 'uzman' genç yöneticilere ihtiyacın sonuçlarından biriydi. Bu ihtiyaçla birlikte, 'yuppiler' veya 'Jön Türkler' denilen genç bir yönetici sınıfı ortaya çıkmaya başlamıştır (Bali, 2002:41). Bu süreçte artık kurumlardan kişilere her şeyin meta değeri üzerinden markalaşmaya başladığı dönemde, 'yuppilik' ülkeyi kalkındıracağı umuduyla bakılan kesimin markası olmuştur.

Bu yönetici sınıfın meta değerinde, akademik eğitimde ideolojik uygunluğun içeriğinde de önemli bir bileşen İngilizce eğitim olmuştur çünkü artık Batı'nın Türkiyeli iş insanlarına yönelik olumsuz algılarını yıkmanın ve modern ve Batılı görünmenin temel gerekliliklerinden biri İngilizce bilmek oldu (Bali, 2002: 44-45). Böylece, iş dünyası genç, kültürlü, İngilizce bilen uzmanlarla uluslararası rekabette *Batılı gibi* yer almayı hedeflerinden biri olarak belirledi ve İngilizce aynı zamanda 'aşağıdakiler'in köşeyi dönmesinde önemli bir araç oldu. Böylece, tanınmış bir üniversiteden mezun olma ve yabancı dil bilgisi, her kademedeki yönetici pozisyonları için aranan temel nitelikler hâline geldi (Bali, 2002: 57).

Üniversitelerin neo-liberal dönemde sermaye birikim süreçlerine eklenmesinin farklı koşullar ve ilişkiler içinde gerçekleşmesi üniversiteler arasındaki eşitsizlikleri ve nitelik farklılıklarını artırdığı (Kendir, 2020: 399) için belli akademik kurumlar bahsi geçen iş alanları ve uzmanlıklar konusunda

öne çıktı. Boğaziçi ve Robert Kolej, bu konuda başı çeken kurumlar oldu. Serbest piyasa ekonomisinin yarattığı gelişme, Batı dünyasının iş yönetimi tekniklerini bilen genç kadrolarıyla sürdürülebilirdi. Bu nedenle, Amerikan tarzı eğitim veren Türkiye ve Amerikan üniversiteleri, yeni Türk elitleri yetiştiren en önemli merkezler olmuşlardır (Bali, 2002: 49).

Sonuç olarak, 1980'ler önce darbe sonra da Özal ile başlayan sivil yönetimle neo-liberal politikaların üniversiteleri baştan aşağı dönüştürdüğü yıllar olmuştur. Akademi içinde eleştirel niteliğin altı oyularak, piyasa şartlarına uygun hâle getirilen eğitim sistemi, disiplinler arasında da keskin hiyerarşiler inşa etmiştir. Süreç, disiplinlerin ya tercih edilmez ya da teknik bağlamı ile öne çıkan bir konuma yerleşmelerine sahne olurken, bu yönde incelemeye değer bulunan ve Türkiye'de 2000'li yıllarda kurulmaya başlanan 'Kültürel Çalışmalar' disiplininin kendini nasıl var etmeye çalıştığı önemli bir gösterebilir.

Türkiye'de Kültürel Çalışmaların Neo-Liberal Dönüşümü

Günümüzde kültürel çalışmalar disiplini akademik olarak kurumsallaşmış ve hatta bir 'akademik moda' olarak nitelendirilebilecek bir noktaya gelmiştir (Erdoğan, 2003: 44). Ancak Türkiye'deki üniversitelerde kültürel çalışmalar disiplininin kurulması ve kurumsallaşması sürecinin, disiplinin akademi içerisindeki konumu, geleneksel sosyal bilimler disiplinleriyle ilişkisi ve politik angajmanı bağlamında düşünülmesi gereklidir. Bu süreç, kültürel çalışmaların Türkiye'de ortaya çıkışı, disiplinin politik ve entelektüel bağlamı, içeriği ve temel odak noktalarının disiplinin doğuşundan günümüze kadar olan gelişimini ve değişimini içerir. Ayrıca, neo-liberalizmin disiplini nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü, programların içeriğinin ve öğretim yaklaşımlarının nasıl evrildiği ve hangi politik ve sosyal gündemlerle ilişkilendirildiği de önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu bölümde öncelikle Türkiye'de disiplinin kuruluş tarihine ve kurumsallaşma sürecine odaklanılacak ardından alanda üretilen tezlerin içerikleri incelenecektir. Bu inceleme, kültürel çalışmaların içerdiği çeşitliliği, değişimi ve gelişimi anlamamızı sağlayacak; disiplinin hangi yönlerle evrildiğini, hangi temaların öne çıktığını ve hangi teorik ve metodolojik yaklaşımların benimsendiğini ortaya koyacaktır.

Türkiye Akademisinde Kültürel Çalışmaların Kurumsallaşma Tarihi

Kültürel çalışmaların dünya çapında akademik alanda yükselişi ve kurumsallaşması Türkiye'de biraz gecikmeli de olsa takip edildi. Özellikle 2010'lardan sonra birçok üniversitede çok sayıda yüksek lisans programı açıldı ve alanda büyük bir artış yaşandı. Bu süreçte, dünya genelindeki

gidişata paralel olarak, disiplin temel ilkelerinden giderek uzaklaştı ve daha fazla ticari ve piyasa odaklı bir yapıya doğru evrilmeye başladı. Bu durum, kültürel çalışmaların neo-liberal kurumsallaşma sürecindeki yerini ve disiplinin kökenlerinden uzaklaşma risklerini beraberinde getirdi. Alanın büyümesiyle birlikte, disiplinin özgünlüğünü ve temel ilkelerini korumak önemli bir mesele hâline geldi. Bu çerçevede, Türkiye’de kültürel çalışmalar disiplininin kurumsallaşma süreci ve yaşadığı dönüşüm, bu sorunsallar etrafında ele alınacaktır.

Alanın Türkiye’de kuruluş ve kurumsallaşma serüvenine baktığımızda, 1995 yılında Ege Üniversitesi bünyesinde başlayan Kültürel Çalışmalar Sempozyumu, Türkiye’de alanın çıkış noktasıdır. Daha sonra, 1999’da Sabancı Üniversitesinde, Türkiye’nin ilk Kültürel Çalışmalar lisans ve yüksek lisans programı açıldı. 1999’da öğrenci kabulüne başlayan Sabancı Üniversitesi, Türkiye’deki tek ‘Kültürel Çalışmalar’ lisans programını başlatmıştır (Ayaz, 2021: 61; Aksoy, 2018: 439). Kültürel çalışmaların teori ile yaşam pratikleri arasındaki politik bağlantıları vurgulamasıyla bu programın beşerî bilimler alanına yeni bir bakış açısı getirmesi mümkündür. Bu durum, kültürel çalışmaların disiplinler arası bir program olarak Türkiye’de üniversite müfredatlarına entegre edilmesini ve geleneksel disiplinlerin sınırlarını zorlayarak kurumsallaşmasını sağlama fırsatı sunmuştu (Schneider, 2002: 394). Ancak, Schneider’ın (2002: 397) vurguladığı önemli nokta, Türkiye’de kültürel çalışmalar disiplininin hangi politik gündemi benimsediğidir. Yani, bu disiplin Batılılaşma ve ilerleme yanlısı liberal bir ajandayı mı, daha radikal bir ajandayı mı, yoksa tamamen farklı bir şeyi mi takip edecektir? Diğer bir ifadeyle, kültürel çalışmalar hangi politikaların açıkça ve dolaylı olarak bir parçası olacaktır? Ancak, Programın, 2020/2021 eğitim öğretim yılı itibarıyla öğrenci alımı gerçekleştirememesi neo-liberal piyasa koşullarında alanın ‘pazarlanabilir’ olma ve kariyer sağlama noktasında geri planda kaldığını gösterir. Alanın bir kariyer alanı hâline getirilmesi ve popülerleşmesi neo-liberalizmin etkisi altında olup kuruluş felsefesinden uzaklaşmasına yol açmıştır. Kültürel çalışmaların Türkiye akademisindeki ilk ve tek lisans programıyla birlikte hâlâ devam eden tezli/tezsiz lisansüstü programlarına ev sahipliği yapan Sabancı Üniversitesi program içeriğiyle alanın eleştirel konumunu korumaya çalışmakta ve gelişimine önemli katkı sağlamaktadır. Alanın kuruluş süreci eleştirel ekolle şekillenmiştir. Türkiye’de kültürel çalışmalar alanının kurucu üniversitelerine baktığımızda, Sabancı Üniversitesinin ardından bu alanda programlar açan diğer kurumlar İstanbul Bilgi Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi olmuştur. Ardından, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Şehir Üniversitesi ve

Arel Üniversitesi de kurucu üniversiteleri bu süreçte takip etmişlerdir. Alanın kurucu üniversitelerindeki program içerikleri incelendiğinde, hâlen disiplinin bağlamsal, siyasal veya sınıfsal vurgularını içeren müfredatlar dikkat çeker. Bu programlarda genellikle ‘kültür, bilgi ve güç’ arasındaki eleştirel ilişki ve disiplinler arası perspektif ön planda tutulmaktadır.

2010 sonrasında ise disiplinin çeşitli anabilim dalı isimleriyle birçok üniversitede açıldığı görülür. Disiplinin, büyük kentlerdeki daha kurumsal devlet ve vakıf üniversitelerinin neredeyse hepsinde açılmasının yanı sıra, taşradaki üniversitelere de yayıldığı görülür (bkz: Tablo 1). Bu yayılma, alanın doğrudan dönüşümüne yönelik etkileri de beraberinde getirmiştir. Bu değişimin tonunu ve yönünü anlamak için tez çalışmaları önemli bir gösterebilir.

Disiplinde Yeni Yönelimler: Tez Konuları ve Metodolojik Eğilimlerin İncelenmesi Türkiye’de son on yılda kültürel çalışmalar alanının ciddi bir büyüme yaşadığı söylenebilir. Ancak bu disiplinin mevcut akademik düzen içerisinde nasıl algılandığı, ne ölçüde kabul gördüğü ve kendisine ne tür bir alan oluşturabildiği önemlidir. Bu çerçevede, disiplinin giderek neo-liberal üniversite yapılarının kurumsal ve kapitalist eğilimlerine uyum sağlaması, üretilen bilginin niteliği ve uygulamaları üzerinde de önemli etkilere sahiptir (Erdoğan, 2003: 48). Bu nedenle, kültürel çalışmalar alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarının analizi önem arz etmektedir. Ancak bu analiz yapılırken, kültürel çalışmaların tek ve homojen bir yapı oluşturmak yerine birçok farklı eğilimi bünyesinde barındırdığı unutulmamalıdır (Erdoğan, 2003: 44). Kültürel çalışmalarının çeşitli çatılar altında ve değişik teorik çerçevelerle yürütülmesi, genel bir değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak, neo-liberalizmle birlikte kültürel çalışmalar alanının geçirdiği dönüşümü anlayabilmek amacıyla, bu dönüşüm sürecinde ana eğilimler tespit edilmeye çalışılacaktır.

i) Eleştirel Yaklaşımın Yansımaları ve Betimleyici Perspektife Yönelim

Bu başlık altında, Türkiye’deki çeşitli üniversitelerde *Kültürel Çalışmalar*, *Kültürel İncelemeler*, *Eleştiri ve Kültür Araştırmaları* ile *Medya ve Kültürel Çalışmalar* anabilim dallarında yazılan lisansüstü tezler incelenmiştir.

Yapılan çalışmaların perspektifi ve ele alınan temalar bağlamında paralellik göstermesi bakımından üçü de yüksek lisans programı olan Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Kültürel İncelemeler Anabilim Dalı ve Eleştiri ve Kültür Araştırmaları Anabilim Dalı birlikte değerlendirilmiştir. Kültürel çalışmalar disiplininin çoğunlukla üzerine eğildiği meseleler olan dil,

ideoloji, hegemonya, post-kolonyalizm, kimlik ve çokkültürlülük, medya, tüketim kültürü, toplumsal cinsiyet meseleleri üzerinden çalışmalar ortaya konmuştur. Edebiyat ise bahsi geçen meseleler üzerinden önemli bir tartışma alanı sunarken, metinsel formalizm analizlerine de konu olmuştur.

Kültürel Çalışmalar ve Kültürel İncelemeler Anabilim Dallarında çokkültürlülük ve kimlik meselelerini ele alan çalışmaların sayısı en büyük paya sahipken Eleştiri ve Kültür Anabilim Dalında bu meselenin oldukça az çalışıldığı, daha çok toplumsal cinsiyet meselesine yoğunlaşan tezlerin mevcut olduğu görülmüştür. Bu açıdan üç anabilim dalında da ortak bir durum ortaya çıkmakta ve toplumsal cinsiyet meselesine ve edebiyat üzerinden yapılan çalışmalara üç anabilim dalında da ağırlık verildiği anlaşılmaktadır.

Post-kolonyalizm, sınıf ve tüketim kültürü meselelerinin bu anabilim dalları altında daha az ele alındığını söylemek mümkün. Sınıf meselesinin tüketim kültürü ile birlikte çalışıldığı tezlerin yanı sıra, yoksulluk, emek sömürsü, toplumsal cinsiyet ve ideoloji temaları ile birlikte ve edebiyat eserleri üzerinden de araştırılan çalışmalar da mevcut. Bu çalışmalar, sayıca az olmakla birlikte, kültürel çalışmalar alanının farklı meseleleri ele almaya başladığı 1970'ler ve 1980'lerde sorunların birbirinden kopuk olmadığı, meselelerin birbiriyle ilişkili bir şekilde ele alınması gerektiği yönündeki savunuların yeterli olmayan pratikleri olarak görülebilir.

Diğer yandan, İngiliz ekolü başta olmak üzere, kültürel çalışmaların sınıf kültürünü ele alan çalışmalarla ortaya çıkması ve kimlik, hegemonya, ideoloji gibi temaları devam eden süreçte bünyesine katması durumunun aksine, alanın Türkiye akademisinde yer bulması, istisnaları saklı kalmak üzere, doğrudan kimlik, toplumsal cinsiyet, ideoloji meseleleriyle başladığı gözlenmiştir. Sınıf meselesi, bu anabilim dallarında diğer meseleler yanında tali bir konumda kalmış görünmektedir. Tabii, bu durumda Türkiye'de 2000'ler ve devamındaki dönemlerde politika gündeminin ve talep edilen hak ve özgürlükler çerçevesinin etkilerinin de olduğu düşünülebilir.

Ayrıca, somut olan ve olmayan kültürel miras, medya temsillerini tek vakalı veya karşılaştırmalı ele alan, kimlikleri kültüre ilişkin özcü bakış açısıyla veya geleneksel ritüellerin tarihsel yaklaşımıyla yansıtan, çeşitli tez çalışmaları yapılmıştır. Dahası, geleneksel-alternatif medya, sosyal medya, kültür politikaları, etnografik ve bilgi teknolojileriyle yönetim temaları bağlamında yapılan tezler mevcuttur. Bu çalışmaların sayısında özellikle 2018 yılından günümüze değin büyük bir artış söz konusudur. Bu

çalışmalar, ele alınan konularla ilişkili olacak politik, ekonomik ve sosyal bir problematikten ve eleştirel nitelikten azade, olanı yansıtmaktan ileriye gitmeyen bir yönde artarak çalışılmaktadır. Bu yöndeki çalışmaların artması, kültürel çalışmaların yönelmiş olduğu yönetsel ve bürokratik anlayışın erken örneklerinin verildiğini düşündürmektedir.

Çalışmanın analiz konusu olan diğer bir anabilim dalı, Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalıdır. Son dönemde artan bir popülerlik kazanan ve sadece Mersin Üniversitesinde doktora programı olarak kurulan anabilim dalı, diğer üniversitelerde yüksek lisans programı olarak açılmıştır. Bu anabilim dalı altında, kültürel çalışmaların kült temalarını oluşturan konuların çoğu ele alınmamış olup ele alınan hegemonya, ideoloji ve sınıf konularındaki çalışmaların sayısı da oldukça azdır.

Bu anabilim dalında kimlik konusu genellikle medya temsilleriyle ilişkilendirilerek, filmlerden edebi eserlere, gazetelerden bilgisayar oyunlarına kadar çeşitli medya formatlarında farklı kimliklerin nasıl temsil edildiği üzerine odaklanmaktadır. Özellikle 'muhalif' ve 'yandaş medya' ayrımı üzerinden farklı politik kampların söz konusu kimlikleri nasıl yansıttığı çokça çalışılmıştır. Bu çalışmalar, hegemonik ve ötekileştirici söylemleri eleştirmeye odaklanmış olsa da çoğu zaman bu söylemi betimlemekle sınırlı kalan ve söylemin politik, sınıfsal ve tarihsel bağlamını göz ardı eden çalışmalar yapılmıştır. Genel tablo ise Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalında kimlik konusunun medya temsilleri üzerinden ele alınmasıdır. Bu eğilim, disiplinin sosyal ve politik bağlamından koparılmasına ve örnek olay incelemelerine indirgenmesine sebep olmaktadır.

Bu alanda öne çıkan bir diğer eğilim, sosyal medya ve alternatif medya platformları üzerinden yapılan profil incelemeleridir. Özellikle kullanıcı profillerinin ve paylaşımlarının derlendiği bu çalışmalar, etkileşim ve paylaşımlar aracılığıyla bu platformların oluşturduğu algı ve tüketim kültürüne olan etkileri ele almaktadır. Çoğunlukla büyük veri toplama yöntemleri ve SPSS benzeri sayısal veri analizi programları kullanılmakta ve cinsiyet, demografi, yaş, gelir durumu, meslek gibi kategoriler üzerinden betimsel etki analizleri yapılmaktadır.

Son yıllarda dijitalleşme ve sanal gerçeklik de popüler temalar olarak çalışılmasının yanı sıra, medya araştırmalarındaki gösterebilimsel analizler ve edebiyattaki metinsel formalizm örnekleri de artmaktadır. Bu çalışmalar, ele aldığı eserleri kendi içsel unsurları çerçevesinde çözümlenerek genellikle

film karelerinin detaylı analizi, edebi eserlerin dil, yapı ve temaları üzerinden anlam analizine odaklanır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu eserler bir tür edebi pozitivizm anlayışıyla tarihsel, sosyal, sınıfsal, politik bağlamlardan bağımsız ele alınır.

Çalışmalar analiz edildiğinde eleştirel niteliğin bu dört anabilim dalı altında devam ettirme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Ancak, vurgulanması gereken daha derinde yatan durum, bu anabilim dalları altındaki eleştirel perspektifin çoğunlukla alanın kurucu üniversiteleri tarafından sürdürüldüğü, diğer merkez ve yakın dönemde taşra üniversiteleri dahil olmak üzere çeşitli üniversitelerde açılan bu anabilim dallarının altındaki çalışmaların ise, alanı teknik yönde dönüştürdüğü ve alanın betimsel bir yöne doğru evrildiği gerçeğidir. Kurucu üniversitelerde yapılan çalışmaların sayısının da taşra üniversitelerinde verilen çalışmalardan çok daha fazla olması alanın eleştirel yapısının büyük oranda sürdürüldüğü izlenimini vermektedir. Fakat, birkaç üniversitenin varlığına bağlı bu durum, uzun vadede şu anda erken dönemlerinin yaşandığı dönüşümün temellenmesine engel olamayacağını düşündürmektedir. Nitekim, özellikle 2018 yılından sonra teoriden yoksun, kültürü özcü bir bakış açısıyla ele alan ve betimsel çalışmaların sayıca büyük bir artış göstermesinin yanı sıra, betimsel çalışmaları kurucu üniversitelerde de son yıllarda görmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, alan içindeki eğilim bir sonraki başlıkta analiz edilecek eğilimin eleştiriden yoksun, betimsel, teknik ve yönetim bazlı niteliğine eklemeye işaret etmektedir.

ii) Kültürün Yönetimselleşmesi: Kültüre Teknokratik Yaklaşım

Son dönemde, kültür alanında yönetim odaklı bir bakış açısı öne çıkmış ve üniversitelerde lisansüstü programı olarak kurulan ilgili anabilim dallarının çeşitliliğini artırmıştır. Bu bölümde 'kültür yönetimi' odaklı anabilim dalları incelenmiş, bu alanlarda 'kültür'ün yönetimsel ve bürokratik bir bakış açısıyla nasıl kavramsallaştırıldığı gösterilmiştir. İlgili çalışmalarda ekonomi temelli teknokratik bir kültür anlayışının hâkim olduğu tespit edilmiş ve bu anlayışın çerçevesi belirlenmiş ve incelenmiştir.

İlk olarak, *Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi*, *Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi*, *Kültürel Miras Yönetimi* ve *Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım* anabilim dalları altında yapılan çalışmalara baktığımızda çoğunlukla teknik bilgi sunmaya yönelik betimsel çalışmaların olduğu görülür. Aslında, Kültürel Miras Yönetimi ve Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım anabilim dalları son yıllarda bazı üniversitelerde sosyal bilimler enstitüsü altında açılmış olsa da çoğunlukla fen bilimleri, güzel sanatlar ve arkeoloji enstitülerine

bağlı olarak faaliyet göstermektedirler. Sosyal bilimlerin, daha teknik olarak nitelendirilebilecek bu alanlara yönelik ilgisini interdisipliner bir tutum olarak anlamak, yüzeysel bir yaklaşım olacaktır. Bu durum, daha çok disiplinin eleştirel geleneğinden uzaklaşması ve neo-liberal etkilerle şekillenen disiplinin ve buna bağlı olarak 'kültür' olgusunun değişen bağlamı ve anlamıyla yakından ilişkilidir.

Kültürel miras ve kültür varlıkları vurgusunun ön planda olduğu bu anabilim dallarında üretilen tez çalışmaları çoğunlukla kültürün ekonomik boyutuna vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, somut kültürel miras, UNESCO somut olmayan kültürel miras, kültür ekonomisi ve yaratıcı endüstriler en çok öne çıkan temalardır. Kültür endüstrilerinin kentlerde öne çıkması ve kentsel/bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması önemli bir bağlam sunar. Tezlerde bölgesel ve/ya yerel kültür endüstrilerinin önemli bileşenlerine (ör. turizm, yerel el sanatları, somut olmayan kültürel miras) odaklanan betimsel çalışmalar öne çıkmaktadır. Özellikle kentsel/bölgesel kalkınma temasıyla turizmi geliştirmek için kültürel miras alanlarının belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar ağırlıktadır. Yönetişim perspektifinin ağır bastığı bu çalışmalarda yerel halk bölgesel kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Bu nedenle, yerel halkın bölgedeki kültürel mirasa ilişkin farkındalık ve algıları da önemli bir araştırma sorusu olarak ortaya atılmaktadır. Bu çalışmalar, çoğunlukla şehirlerin marka değerinin oluşturulması ve pazar çekiciliğinin artırılmasına vurgu yapmaktadırlar.

Bu anabilim dalları altındaki çalışmalarda öne çıkan bir diğer eğilim ise kültüre ilişkin özcü bir yaklaşım ile milliyetçi paradigmayı pekiştiren anlayıştır. Kültür kavramı, 'asıl millî değerlerimiz' perspektifiyle pekiştirilerek millî kimliğe indirgenmektedir. Bu bağlamda, millî kimliğe indirgenen çeşitli kültürel faaliyetlerin millî ekonomiye katkı sağlamaları da beklenmektedir. Örneğin, gastronomi ve yemek kültürü gibi alanlarda yapılan vurgular, sadece 'millilik' perspektifini öne çıkarmakla kalmaz aynı zamanda ekonomik kalkınma için önemli bir yaratıcı endüstri olarak da sunulur.

Kadir Has Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Kültürlerarası İletişim Anabilim Dalı tarafından üretilen sınırlı sayıdaki tezde de kültür ekonomisi temelli anlayış öne çıkmaktadır. Bu tezler genellikle betimsel etnografik analizlere dayanmaktadır ve yapılan bu çalışmalarda kültürel özgünlükler, kültür endüstrisi bağlamında ekonomik değerleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Kültür Yönetimi Anabilim dalı İstanbul Bilgi Üniversitesine bağlı faaliyet göstermektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesinin alanın erken dönem temsilcilerinden olması nedeniyle eleştirel ekolün izlerine yer yer rastlamak mümkündür. Tez çalışmalarına bakıldığında sınırlı sayıda olsa da kültüre erişim hakkı, kültür politikalarında ötekileştirme, göçmenlerin entegrasyonu, sanatçıların prekaryalaşması ve sendikal faaliyetler gibi eleştirel siyasal konulara odaklanan çalışmalar görülebilir. Ancak çalışmaların genelinde yönetsel bakış açısı ağır basmakta ve çoğunlukla müze, görsel sanatlar, kültür turizmi, sanat galerileri, güzel sanatlar ve yaratıcı endüstriler gibi alanlar öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, Yeditepe Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Sanat ve Kültür Yönetimi Anabilim Dalında üretilen tezlerde kültür endüstrileri olarak tanımlanan müzik, sinema, sergi, müze gibi alanların yönetimine dair betimsel durum analizleri öne çıkmaktadır.

Kültür Politikaları ve Yönetimi Anabilim dalı ise yakın bir tarihte, 2020 yılında kurulmuş ve henüz bu anabilim dalında tez üretilmemiştir. YÖK Başkanı Yekta Saraç, yaptığı açıklamada, Türkiye’de 11. Kalkınma Planı ve 3. Millî Kültür Şûrası kararları doğrultusunda şehirlerde kültür yönetiminin planlanması, kültür endüstrilerinin geliştirilmesi ve rekabet gücünün artırılması için yapılan teşviklerin, bu alandaki insan kaynağı ihtiyacını ortaya çıkardığına vurgu yapmıştır. Bu kapsamda, Turizm ve Kültür Bakanlığı ile yapılan görüşmeler sonucunda ihtiyaç analizi yapılmış ve millî kültür politikalarını güçlendirmek amacıyla Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesinde ‘Kültür Politikaları ve Yönetimi’ yüksek lisans programları açılmıştır (YÖK, 2020).

Sonuç olarak, YÖK’ün ‘kültür politikalarına’ yaptığı vurgu, ilgili programların açılmasına kurumsal desteği ve son on yılda ‘kültür yönetimi’ odaklı lisansüstü program sayılarının hızla artmasıyla birlikte düşünüldüğünde, kültür çalışmaları alanının üniversitelerin neo-liberal politikalarının etkisi altında kültür politikalarına yönelik bir dönüşüm içinde olduğuna işaret etmektedir. Bu dönüşüm, kültürel mirasın korunması, yönetilmesi ve sürdürülebilir kullanımı konularında daha fazla akademik ve uygulamalı çalışmanın öne çıkmasını beraberinde getirmektedir.

Kültür endüstrilerinin ekonomik büyümedeki payı ve kültür politikalarının kentsel ve ekonomik kalkınmadaki rolü, bu alanda uzmanlara olan talebi artırarak lisansüstü programların iş piyasasında kariyer fırsatları sunmasını ve pazarlanabilir olmasını sağlamaktadır. Bu durum, ‘kültür politikaları/ yönetimi’nin Türkiye akademisinde kurumsal bir konum elde etme olasılığı yakaladığını da göstermektedir.

Kültür yönetimi odaklı anabilim dallarında üretilen tezlere baktığımızda, çalışmalarda genel eğilim, ortaya atılan sorular veya iddiaların teorik bir temelden yoksun olmalarıdır. Örnek olaylar ve saha çalışmalarının ön planda olduğu betimleyici çalışmalar yaygındır. Genellikle üniversiteler buldukları coğrafyada öne çıkan kültürel miras unsurlarının ve yaratıcı endüstrilerin tanımlanmasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Böylece, çoğunlukla turizm odaklı olan ve kültürel mirasa yönelik bu çalışmalar kentsel/bölgesel kalkınma için ilgili politikaları yönlendirebilecek teknik bilgi üretirler.

Kültür artık çoğunlukla ekonomik bir perspektifle vurgulanmakta ve ticari bir meta gibi değerlendirilmektedir. Bu ise beraberinde teknokratik bir bakış açısını getirmektedir. Kültür artık geniş ve politik bağlamından sıyrılmakta ve kültürel faaliyetler, kültürel unsurlar ve kültür endüstrileri üzerinden somut bir çerçeveye oturtularak açıkça tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, kültürü daha yönetilebilir hâle getirerek, kültürel alanda neo-liberal hegemonya ile şekillenen politikalar üretmeyi mümkün kılacaktır.

Sonuç

Türkiye'ye 12 Eylül askeri darbesiyle gelen neo-liberalizm, 1980'li yıllarda yeni bir düzen yaratarak yaşamın her yanına sirayet etmiştir. Piyasacı bir mantıkla yeni bir 'hakikat rejimi' inşa eden neo-liberal politikalar, kendisine yönelmiş tüm eleştirel var oluşu büyük oranda etkisiz hâle getirmiştir. Bunların başında, akademi gelmiş ve yükseköğretim sisteminin yeniden yapılanmasıyla üniversitelerin niteliği ve akademik mantığının altı oyulmuştur. Neo-liberalizmin 1980'li yıllarla başlayan yıkım etkisi sürekli bir niteliğe sahip olduğu için akademi içindeki söz konusu etki de devam etmektedir. Bu bağlamda, eleştirel ve politik bağlamı ve İngiliz ekolüyle ortaya çıkan ve Türkiye'de 2000'li yıllardan başlayarak kurumsallaşan Kültürel Çalışmalar disiplininin, sürmekte olan neo-liberalizmin yıkıcı etkilerinden günümüze kadar ne şekilde etkilendiği ve kültürel politikalar bağlamında evrildiği yönü görmek, çalışmanın amacıdır.

Bu amaçla, çeşitli üniversitelerde sosyal bilimler enstitüleri altında açılan ve 'kültür' kavramını isminde doğrudan görmenin mümkün olduğu programlara odaklanılmıştır. Bakıldığında, Türkiye'de kültürel çalışmalara ilişkin programların bir lisans ve bir doktora programı haricinde yüksek lisans programı olarak kurulan anabilim dalları olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda, bu anabilim dalları altında yapılan tez çalışmaları analiz edilerek, Türkiye akademisinde alanın 'eleştirel' ve 'teknik' niteliklerinin anlaşılması hedeflenmiştir.

Analizler doğrultusunda, alanın kurucu üniversiteleri olarak görülen merkez üniversitelerde kültürel çalışmalar anabilim dalları, kültürel çalışmalar disiplininin 1970-80'li yıllarda geçirdiği dönüşümdeki niteliği baz alınarak eleştirel bir temelde kurulmuştur. Devamında açılan bazı üniversitelerde bu eleştirel yapının sürdürülmesine katkı sunulmuştur. Bu üniversitelerde yapılan tezlerin ortak niteliklerinden biri, çalışmaların metotlarından bağımsız olarak, teorik bir zemine sahip olmalarıdır.

Aynı zamanda, kültürel çalışmalar disiplininin kütleleşmiş meselelerinin politik bağlamıyla problematize edilmesinin sürdürülmesine karşılık geçen sürede aynı temalar ve konular bağlamında eleştirel niteliğin oldukça zayıflatıldığı, farklı metodolojik ve kavramsal içeriklere dönüştürüldüğü de anlaşılmaktadır. Bu da her türlü tahakküme karşı direnişi gerektiren perspektiflerle çalışılması yerine betimsel metodun ön planda tutulduğu bir noktaya işaret etmektedir. Betimsel metot genel olarak tekil örnek vakalar üzerinden sunularak, bütüncül analizler sunulmamakta, dolayısıyla bu örnek vakalar tekil özneler gibi ele alınmaktadır. Özellikle, medya ve kültürel çalışmalara ilişkin anabilim dallarında betimsel ekolün hızla popülerleştiği gözlemlenmektedir. Bu durum, özellikle alanın sınıf, toplumsal cinsiyet, hegemonya, ideoloji gibi kült temalarının eleştirel içeriğinin yitirilmesine neden olmaktadır. Artık benzer temalar çalışılsa bile hâkim olan eğilim betimsel bir perspektiften ve örnek olaylar üzerinden ele almaktır.

2010 sonrasında kültürel çalışmalara dair anabilim dallarında sayıca artışın gözlenmesinin yanı sıra, alanın içeriği ve ismi de çeşitlenmiştir. Alanın geçirdiği dönüşümün homojen bir biçime sahip olmayışı ise her üniversitede farklı bir isim ve içerikle kurulması, bu isimlerin ve bağlı oldukları enstitülerin sürekli değişmesi sonucunu doğurarak, alanın sınırlarını olumsuz bir şekilde belirsiz kılmaktadır.

Bu belirsizlikle çeşitli üniversitelerin çatısı altında politikaları destekleyici çalışmaların yapılması hedefiyle açılan anabilim dalları, özellikle taşra üniversitelerinde turizm temelinde bölgesel/kentsel ekonomik kalkınma hedeflerine sahiptir. Bu hedefler doğrultusunda kültürel çalışmalar, 'uzmanlarca' kültürel politikalara teknik bilgi sağlama işlevine sahip olduğu bir konuma yerleştirilmiştir.

Bu işlevle paralel şekilde, farklı kimlikler veya bölgesel gruplar üzerine yapılan çalışmalarda teoriye dayanmayan, eleştirel bir çıkarımı olmayan çalışmaların artış gösterdiği görülmektedir. Bu çalışmalarda, kimlikler ve

bunlara bağlanan günlük veya tarihsel pratikler sadece betimlenmiş ve siyasal, ekonomik veya sosyal bir bağlama oturtulmamıştır. Bu da neo-liberal çokkültürlülük yaklaşımının alan üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak kendini göstermiştir. Kimlik meselesinin alan içinde ortaya çıktığı erken dönemlerdeki eleştirel bağlamının altı oyulmuştur.

Somut olan/olmayan kültürel miras varlıkları ve bunların yönetimi ile kültürel politikaları destekleyen bilgi üretimi devam ederken kimlik, kültür olgusunun özcü bir yaklaşımıyla ele alınmış, tek ve homojen bir 'Türklük' söylemiyle öne çıkmıştır. Bu da kültürel çalışmalar alanının 'millî kimlik' meselesine indirgenerek milliyetçi paradigmalardan akademik bir meşruiyetle güçlenmesine ve eleştirel yaklaşımının aşınma hızını artırmasına neden olmaktadır.

Gelinen noktada, kültürel çalışmalar disiplini eleştirel yapısıyla piyasaya uymadığı gerekçesiyle çok daha az tercih edilen bir alana dönüşmeye başlamış veya akademik eleştirel niteliğinden kopararak apolitik bir yapıda politika üretme amacına sahip olmaya başlamıştır. Teoriden, meselelerin politik bağlamda sorunsallaştırılmasından ve sonuç olarak eleştirel temelden yoksun çalışmalar, alanı uzun vadede uzmanlık meselesinden ibaret teknik bir yönetim konusu hâline getirmekte, disiplini kültür politikalarının bir parçasına dönüştürmektedir.

Kaynakça

Akça İ (2018). 1980 Sonrası Türkiye'de Hegemonya Projeleri ve Otoriterizmin Değişen Biçimleri İçinde: İ Akça, A Bekmen, B A Özden (der), *Yeni Türkiye'ye Varan Yol*, İstanbul: İletişim Yayınları, 27-67.

Aksoy E (2018). Türk Üniversitelerinde Kültürel Çalışmalar Alanının Kurumsallaşması. *Turkish Studies International Congress on Social Sciences II*, 13(15), 431-442.

Atılgan G (2012). Toplumsal Sınıflar: Türkiye'de Toplumsal Sınıflar: 1923-2010 İçinde: F Alpkaya ve B Duru (der), *1920'den Günümüze: Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, Ankara: Phoenix, 269-312.

Ayaz H (2021). Türkiye'deki Üniversitelerde Kültürel Çalışmalar. *Medya ve Kültür* 1(1), 54-72.

Barker C (2002). *Making Sense of Cultural Studies: Central Problems and Critical Debates*. London: Sage Publication.

Barker C (2004). *The Sage dictionary of cultural studies. The SAGE Dictionary of Cultural Studies*, 1-240.

Bali R N (2002). *Tarz-ı Hayattan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bennett T (1999). Putting Policy into Cultural Studies. İçinde: S During (der), *The Cultural Studies Reader*, 2. Baskı, London: Routledge, 479-491.

Bora T (2021). *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Brown, W. (2019). *In the ruins of neoliberalism: The rise of antidemocratic politics in the West*. Columbia University Press.

Buchanan J M (1978). *Cost and choice: An inquiry in economic theory*. Chicago ve London: University of Chicago Press.

Bullen E, Robb S ve Kenway J (2004). 'Creative destruction': Knowledge economy policy and the future of the arts and humanities in the academy. *Journal of education policy*, 19(1), 3-22.

Carey J (1997). Overcoming Resistance to Cultural Studies. İçinde: J Storey (der), *What is Cultural Studies: A Reader*, New York: Arnold, 61-74.

During S (1999). Introduction. İçinde: S During (der), *The Cultural Studies Reader*, 2. Baskı, London: Routledge, 1-30.

Erdoğan N (2003). Kültürel Çalışmalar ve Akademya. *Toplum ve Bilim*, 97, 43-65.

Ergur A (2003). Üniversitenin Pazarla Bütünleşme Sürecinde Akademik Dünyanın Dönüşümü, *Toplum ve Bilim*, 97: 183-216.

Friedman M (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago ve London: University of Chicago Press.

Giroux H A (2015). Democracy in crisis, the specter of authoritarianism, and the future of higher education. *Journal of Critical Scholarship on Higher Education and Student Affairs*, 1(1), 7.

Green M (1997). The Centre for Contemporart Cultural Studies. İçinde: J Storey (der), *What is Cultural Studies. A Reader*. New York: Arnold, 49-61.

Grossberg L (1995) Cultural studies vs. political economy: Is anybody else bored with this debate?. *Critical Studies in Mass Communication*, 12(1), 72-81.

Hall S (2013). Cultural studies and its theoretical legacies. İçinde: D Morley ve K Chen (der), *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*, London: Routledge, 277-294.

Hall S (1999). Cultural Studies and Its Theoretical Legacies. İçinde: S During (der), *The Cultural Studies Reader*. 2. Baskı, London: Routledge, 97-112.

Harvey D (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Hayek F A (2009). *The road to serfdom: text and documents--the definitive edition*. 2. Cilt, Chicago: University of Chicago Press.

- Hill D ve Kumar R (2012). *Global neoliberalism and education and its consequences*. 3. Cilt, London: Routledge.
- İnsel A (2003). Bir zihniyet tarzı olarak YÖK. *Toplum ve Bilim*, (97), 72-80.
- Jubas K (2012). On being a new academic in the new academy: Impacts of neoliberalism on work and life of a junior faculty member. *Workplace: A Journal for Academic Labor* (21), 25-35.
- Kellner D (2016). Kültürel Marksizm ve Kültürel Çalışmalar. Çev. F Tezcan. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 9(2), 132-151.
- Kendall G ve Wickham G (2001). *Understanding Culture: Cultural Studies, Order, Ordering*. London: Sage Publications.
- Kendir H (2020). Türkiye’de Üniversitelerin Dönüşümü: Küreseli Yakalamak ya da Ulusal ve Yerelle Bütünleşerek Taşralaşmak. *Toplum ve Hekim*, 35(5), 389-400.
- Kurmuş O (2010). Türkiye’de Neo-liberalizm. *Mülkiye Dergisi*, 268, 9-41.
- Long E (1997). Feminism and Cultural Studies. İçinde: J Storey (der), *What is Cultural Studies: A Reader*, New York: Arnold, 197-207.
- Lynch K (2006). Neo-liberalism and marketisation: The implications for higher education. *European educational research journal*, 5(1), 1-17.
- McGuigan J (2006). The Politics of Cultural Studies and Cool Capitalism. *Cultural Politics*, 2 (2), 137-158.
- O’Reagan T (1992). (Mis)Taking Policy: Notes on the Cultural Policy Debate. *Cultural Studies*, 6(3), 409-423.
- Savage G (2017). Neoliberalism, education and curriculum. *Powers of curriculum: Sociological perspectives on education*, 143-165.
- Schneider A (2002). The Institutional Revolutionary Major? Questions and Contradictions on the Way to Designing a Cultural Studies Program in a New Turkish University. *International Journal of Cultural Studies*, 5(4): 393-404.
- Scott Joan W (1995). Multiculturalism and the Politics of Identity. İçinde: J Rajchman (der), *The Identity in Question*. New York: Routledge.
- Storey J (1997). Cultural Studies: A Introduction. İçinde: J Storey (der), *What is Cultural Studies: A Reader*, New York: Arnold. 1-13.
- Tekin S (2003). Neoliberalizm, Teknik Akıl ve Üniversite. *Toplum ve Bilim*, 97, 144-163.
- Thompson E P (1978). Eighteenth-century English society: class struggle without class?. *Social History*, 3(2), 133-165.

Whyte J (2019). *The morals of the market: Human rights and the rise of neoliberalism*. London ve New York: Verso Books.

Williams R (1983). *Culture and society, 1780-1950*. Columbia University Press.

Yarar B ve Karakaşoğlu Y (2021). Neoliberalizmin/Otoriterliğin Türkiye’de Yüksek Öğretime ve Doktora Programlarına Etkileri. İçinde: M Uysal, A Yıldız, E Bağcı ve N Korkmaz (der), *Fevziye Sayılan’a Armağan: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi no:237*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yıldızoğlu E (2022). Neoliberalizm ve ‘Süreç Olarak Faşizm. İçinde: A Topal, Ö Birler, C Çelik ve A Göksel (der), *21. Yüzyılda Devletin Dönüşümü: Otoriterleşme, Kriz ve Hegemonya*. Ankara: İmge Kitabevi, 83-93.

YÖK (2020). Kültür Politikaları ve Yönetimi Yüksek Lisans Programı.

https://basin.yok.gov.tr/InternetHaberleriBelgeleri/%C4%B0nternet%20Haber%20Belgeleri/2020/378_kultur_politikalari_ve_yonetimi_yuksek_lisans_programi_acildi.pdf. Son erişim tarihi, 02.01.2024.